

*Hajrija Mujović**

PITANJA ODGOVORNOG POSTUPANJA KOD PREIMPLANTACIONE GENETIČKE DIJAGNOSTIKE

Rasprava o preimplantacionoj dijagnostici deo je šireg razmatranja pitanja reproduktivnog zdravlja i reproduktivnih prava. Sa medicinskog stanovišta i shvatanja medicinske etike, tehnike i procedure u toj oblasti medicine izuzetno su unapređene, što važi i za genetičku dijagnostiku u smislu testova i složenih analiza. Sa pravnog stanovišta u žiži su najpre dopuštenost, pristup i rizici dijagnostike. Tu spada i regulativa kako pravna, tako i akti medicinskog staleža, kao i stavovi prakse povodom spornih pitanja pred sudovima, etičkim telima i zvaničnim instancama. Parovi koji su subjekti ovih procedura takođe nose određeni pravni kapacitet u okviru propisa o obaveštavanju i pristanku (*informed consent*). Primeri iz prakse ukazuju ne samo na uspešnost ovih procedura, već i na poteškoće i propuste. Otuda se može govoriti o tome kako ceo tretman unaprediti i kako kvalifikovati postupanja koja nisu osnovana sa gledišta pravnih propisa i prakse. U okviru izabrane teme upravo se ukazuje na takve slučajeve. Za dopuštenost ove vrste dijagnostike od značaja je presuda Evropskog suda za ljudska prava u slučaju *Costa and Pavan v. Italy*.

* Doktor medicinskog prava, naučna savetnica Instituta društvenih nauka u Beogradu, Centar za pravna istraživanja, hmujovic@idn.org.rs

U konkretnom slučaju, sud u Italiji suočio se sa tužbom para koji je želeo da se podvrgne ispitivanju radi omogućavanja zdravog potomstva, nakon što se njihovo prvo dete rodilo sa cističnom fibrozom i pošto su saznali da su zdravi nosioci bolesti. Kod ponovne trudnoće utvrđeno je da nerođeno dete ima cističnu fibrozu i obavljen je abortus. Par je tražio dijagnostiku *in vitro* oplodjenja za sledeće dete. Italijanski zakon vantelesnu oplodnju dopušta samo kod infertiliteta. Sud u Salernu smatrao je da to ispitivanje ne predstavlja tehniku prenatalnog ispitivanja radi utvrđivanja zdravstvenog stanja ploda. Putem predstave tužioca predmet je stigao pred Evropski sud za ljudska prava u Strazburu. Oni su se pozvali na čl. 14. Evropske konvencije koji propisuje zabranu diskriminacije jer su smatrali da su im time uskraćena prava u poređenju sa sterilnim parovima i onim parovima gde muškarac ima polno prenosive bolesti (HIV, hepatitis B i C). Presuda je 2013. godine postala konačna i njome je tužiocima priznato pravo na predikciju stanja ploda u okviru preimplantacione dijagnostike.

Kada je reč o pravu Srbije u vezi sa ovim pitanjima, usvojen je Zakon o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti, genetički uslovljenih anomalija i retkih bolesti (*Službeni glasnik RS*, br. 8/2015), koji u svom članu o prenatalnoj dijagnostici poslednji stav posvećuje upravo preimplantacionoj genetskoj dijagnostici (čl. 26, st. 9. ZDPGO). Time se u pogledu same primene dijagnostike upućuje na zakon koji uređuje postupke biomedicinski potpomognute oplodnje (ZBMPO *Službeni glasnik RS*, br. 40/2017. i 113/2017). Saglasno zakonu, preimplantaciona genetska dijagnostika (PDG) dozvoljena je isključivo u slučaju opasnosti od prenošenja nasledne bolesti, dijagnostike hromozomske

i genetske bolesti ili, ako je to potrebno, zbog ponavljano­g neuspešnog postupka oplodnje (čl. 47, st. 1). Ipak, od vremena usvajanja Zakona o prevenciji i dijagnostici genetičkih bolesti do danas u praksi postoje problemi neusaglašenosti propisa kada je reč o primeni poslednjeg stava člana o preimplantacionoj dijagnostici i njegovog pogrešnog tumačenja na restriktivan način. Isto tako, u novije vreme dešava se uskraćivanje prava na pristup genetičkim uslugama u javnim zdravstvenim ustanovama kada su u pitanju pacijentkinje obolele ili sa rizikom od retkih bolesti. Takve situacije ukazuju na potrebu daljeg rada na usaglašenoj primeni propisa kod ove važne dijagnostike.

Ključne reči: rađanje, rizici, genetika, vantelesna oplodnja, preimplantaciona dijagnostika